AINEVALDKOND „KEEL JA KIRJANDUS“ GÜMNAASIUM

1. ÜLDALUSED **2**
1.1. Valdkonnapädevus 2
1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht 3
1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming 3
1.4. Üldpädevused 7
1.5. Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega 8
1.6. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine 18
1.7. Hindamise alused 19
1.8. Füüsiline õppekeskkond 20
2. AINEKAVAD **21**
2.1. Eesti keel 21
I kursus „Teksti keel ja stiil“ 24
II kursus „Praktiline eesti keel I“ 28
III kursus „Praktiline eesti keel II“ 29
IV kursus „Meedia ja mõjutamine“ 30
V kursus „Keel ja ühiskond“ 33
VI kursus „Praktiline eesti keel III“ 34
2.2. Kirjandus 37
I kursus “Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine” 39
II kursus „Pärimus ja kirjandus“ 42
III kursus „Identiteet ja eesti kirjandus“ 46
IV kursus „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses I” 51
V kursus „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses II” 53
VI kursus „Kirjandus ja ühiskond“ 57

1. ÜLDALUSED

1.1. Valdkonnapädevus

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpetamise eesmärk gümnaasiumis on kujundada õpilastes keele- ja kirjanduspädevus, mis tähendab suutlikkust mõista keelt ja kirjandust kui rahvusliku, riikliku ja iseenda identiteedi alust ning väärtustada keelt ja kirjandust rahvusliku ning maailmakultuuri osana. Keele- ja kirjanduspädevus hõlmab teadmisi ja oskusi, kujundamaks keele- ja kultuuriteadlikku inimest, kes käitub nii suulises kui ka kirjalikus väljenduses verbaalsele ja sotsiaalsele kontekstile vastavalt. Keele- ja kirjanduspädevus tähendab oskust eri liiki tekste mõista, luua, analüüsida ja kriitiliselt hinnata

Keele- ja kirjandusõpetusega taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks omandab õppija järgmised valdkonnapädevused:

1. väärtustab keelt ja kirjandust kui (rahvus)kultuuri kandjat ja avaliku suhtluse vahendajat ning mõtlemis- ja tunnetusvahendit, teadvustab keelt identiteedi osana, väärtustab keelelist ja kultuurilist mitmekesisust;
2. toimib keeleteadlikult, väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses, märkab ja arvestab keeles toimuvaid muutusi;
3. mõistab, analüüsib ja hindab kriitiliselt eri liiki tekste ning eri allikates ja keskkondades pakutavat teavet, austab intellektuaalomandit;
4. arendab oma loovvõimeid, kirjutab ja esitab eri tüüpi ning eri žanris tekste, kasutab tekstiloomes sobivaid ja asjakohaseid alustekste;
5. mõistab keele ja kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist ja kultuuriväärtust ning tähtsust iseenda arengus;
6. väärtustab lugemist, suunab oma lugemust, oskab ise valida kirjandusteoseid jm lugemisvara, arendab lugedes oma tunde-, kogemus- ja mõttemaailma, täiendab enda keele- ja kultuuriteadmisi.

1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna kohustuslikud õppeained on eesti keel ja kirjandus. Kohustuslikud kursused gümnaasiumis on:

eesti keel 6 kursust

1. „Teksti keel ja stiil“;
2. „Praktiline eesti keel I“.
3. „Meedia ja mõjutamine“;
4. „Praktiline eesti keel II“.
5. „Keel ja ühiskond“;
6. „Praktiline eesti keel III“.

kirjandus 6 kursust

1. “Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine”,
2. „Pärimus ja kirjandus“,
3. „Identiteet ja eesti kirjandus”,
4. „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses I“,
5. „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses II“,
6. „Kirjandus ja ühiskond“.

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Keele- ja kirjandusõpetust ühendab eesmärk tundma õppida, osata ja vallata loomulikku keelt. Keel on inimese mõtete ja tunnete vahendaja, samas ka kultuurilise identiteedi kandja ning rahvuskultuuri vundament. Keele valdamine kõnes ja kirjas on inimese mõtlemisvõime kujunemise, vaimse arengu ning sotsialiseerumise alus ja eeldus. Keele ja kirjanduspädevus aitab õpilasel eetilisi norme, olusid ja partnerit arvestades suhelda, motiveeritult ja ennastjuhtivalt õppida ning tegutseda.

Ainevaldkonnasisese lõimingu põhialus gümnaasiumis on tekstikeskne keele- ja kirjandusõpetus, kus tekstikäsitlus hõlmab erinevaid tekste ja tekstitoiminguid. Tekstide kaudu õppides täieneb õpilase tekstikogemus, kujuneb žanri- ja kontekstitunnetus.

Tekstitoimingud hõlmavad tekstide funktsionaalset lugemist, nende üle arutlemist ja kriitilist hindamist, keeleliste ja stiililiste väljendusvahendite eritlemist ja analüüsi, nende praktilist rakendamist tekstiloomes ning trükitud ja digitaalsete keeleressursside kasutamist. Keele- ja kirjandusõpetusse lõimitakse audiovisuaalseid väljendusviise (pilt, film, video jm).

Keeleõppes lõimitakse erinevad keeleteadmised praktilise keeleoskusega. Keeleteadmisi täiendavad kursused kajastavad ühiskonna ja kultuuri toimimist, inimestevahelist suhtlemist nii kõnes kui ka kirjas, meediavaldkonna funktsioneerimist ja mõju. Keeleõppes valib õpetaja ühiskondlikult olulised autentsed tekstid. Oskust tekste funktsionaalselt lugeda, neid mõista ja luua arendatakse lõimitud aine- ja tekstiõpetuse kaudu, mis seotakse praktilise eesti keele kursustel ortograafia, grammatika ja leksika õpetamisega. Praktilised keelekursused on keskendatud õpilase suhtlus- ja väljendusoskuse arendamisele, eri liiki tekstide loomisele nii suulises kui ka kirjalikus vormis, vajaliku teabe hankimisele ja kasutamisele. Õigekirja- ja õigekeelsusteemasid korratakse kõigi kursuste vältel.

Kirjandusõppes soodustatakse teksti- ja lugejakeskse lähenemise kaudu õpilase kirjandushuvi, arendatakse tema lugejavõimeid, mõtte- ja tundemaailma, kujundatakse eetilisi tõekspidamisi ja esteetilisi hoiakuid, pööratakse tähelepanu teksti kui terviku mõistmisele, selle analüüsimisele ja tõlgendamisele, vaadeldakse sõnakunsti poeetikat ja kujundikeele olemust, edendatakse väljendusoskust nii kõnes kui ka kirjas. Teksti- ja lugejakeskset kirjanduskäsitlust täiendab kirjanduslooline lähenemisviis, mis asetab teosed loomisaja ühiskondlik-kultuurilisse konteksti ning avab nende esteetilisi erijooni. Ilukirjandustekstide lugemise ja uurimise eesmärk gümnaasiumis on avardada õpilase elu- ja kultuurikogemust, rikastada tema keeletunnetust, pakkuda inspiratsiooni ning toetada isiksuslikku arengut.

Keele- ja kirjanduskursusi seob tegelemine tekstidega: teksti mõistmine ning tõlgendamine, keeleliste ja stiililiste väljendusvahendite eritlemine ja analüüs ning võimalust mööda ühiste tekstide alusel kirjutamine. Kirjanduskursustel on analüüsi- ja tõlgendusobjektiks ning kirjutamise alustekstiks valdavalt ilukirjandustekst.

1.4. Üldpädevused

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õppijates kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi.

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Nii keele- kui ka kirjandusõpetuses rõhutatakse vaimseid väärtusi: emakeele eripära, arenguloo ja kasutusvaldkondade tundmist, suhtumist kirjandusse kui kunstiloomingusse ning kirjanikusse kui loojasse. Keelt ja kirjandust õpetades kujundatakse õpilase kõlbelisi väärtusi, sotsiaalseid hoiakuid ning tõekspidamisi, suhtumist oma ja teiste rahvaste kirjandusse ning kultuuripärandisse laiemalt.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus. Keele- ja kirjandustundides kasutatavas paaris- ning rühmatöös kujundatakse koostööoskust, julgustatakse oma arvamust avaldama, kaaslaste ideid tunnustama ja teisi arvestama ning ühiseid seisukohti otsima. Eri laadi ülesannete kaudu kujundatakse oskust eetiliselt ja olusid arvestades suhelda nii suuliselt kui ka kirjalikult, nii vahenditult kui ka internetikeskkonnas.

Enesemääratluspädevus. Tekstide üle arutledes toetatakse õppija minapildi kujunemist, õpiolukordades luuakse võimalused suhestuda käsitletavate teemadega, loovülesannete kaudu tuuakse esile õppija isikupära ja andelaad ning avardatakse maailmapilti.

Õpipädevus. Keele- ja kirjandustundides arendatakse kuulamis-ja lugemisoskust, eri liiki tekstide mõistmist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist ning oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

Suhtluspädevus. Keele- ja kirjandustundides kujundatakse suulise ja kirjaliku suhtluse oskusi, suhtluspartneri arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma

seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust. Õppimise ja õppetekstide kaudu kujundatakse arutlemise, väitlemise ning nüüdisaegse kirjaliku suhtlemise aluseid.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Teabetekstide põhjal arendatakse oskust lugeda teabegraafikat või muul viisil visuaalselt esitatud infot, leida arvandmeid, õpitakse leitud infot analüüsima, sõnalise teabega seostama ning tõlgendama. Vanemates tekstides kasutatud mõõtühikute teisendamise kaudu edendatakse arvutusoskust. Õpitakse eristama teaduslikku teavet ilukirjandus- ja aimeteabest. Õpitakse kasutama tehnoloogilisi abivahendeid tekste luues, korrigeerides ning esitades.

Ettevõtlikkuspädevus. Ettevõtlikkuse ning vastutustunde kujunemist toetatakse nii meedia- ja kirjandustekstidest kui ka õppijate igapäevaelust lähtuvate eakohaste probleemide arutamise, seisukohavõtu ja lahenduste otsimisega nii keele- ja kirjandustundides kui ka loovtöödes. Ettevõtlikkuspädevuse kujunemist soodustab õppijate osalemine projektides, mis eeldavad õpilaste omaalgatust ja aktiivsust ning keele- ja kirjandusteadmiste rakendamist ning täiendamist eri allikaist.

Digipädevus. Digipädevust kujundatakse nii õiguslikest kui ka eetilistest põhimõtetest lähtuvalt, õppija suunatakse hindama allikaid kriitiliselt, kasutama erinevaid arvutirakendusi. Enesekontrolli suunatakse tegema Eesti Keele Instituudi rakenduste abil, tekstitöötlust kasutatakse referaatide, aeg-ajalt kirjandite ja muude kirjatükkide koostamisel.

1.5. Õppeainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Eesti keel on ühtaegu nii õppekeel kui ka keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ning tekstiloomet, võimekust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õppijate funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti keele, vaid kõigi õppeainete õppimise

tulemusel. Kuigi keeleoskust arendatakse järjekindlalt ja teadlikult keele- ja kirjandustundides, on vaja pidevat koostööd teiste ainete õpetajatega. Keele ja kirjandusega lõimub valikaine uurimistöö.

Võõrkeeled. Maailmakirjanduse autorite ja teostega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu; õpitavas võõrkeeles kirjutatud teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

Matemaatika. Õppetekstide ja tekstülesannete mõistmist soodustab eesti keele ja kirjanduse tundides arendatav lugemisoskus. Arvsõnade õigekirja õppimine toetab korrektse matemaatilise kirjaoskuse arendamist.

Loodusained. Loodustekstid eesti keele õppekirjanduses ja ilukirjanduses aitavad kaasa looduse tundmaõppimisele ning väärtustamisele. Loodusluule lugemine ja esitamine, sellega seotud esteetilis-emotsionaalsed elamused, samuti kirjandusteose looduskirjelduse kui kunstilise kujundi analüüs, selle tähenduse mõistmine teose kontekstis ergastab tähelepanu looduse ilule ning väärtustab loodust kui esteetiliste elamuste allikat. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainetes kinnistatakse kohanimede ning loodusnähtuste ja -objektide nimetuste õigekirja.

Sotsiaalained. Ilukirjandusteoste lugemine ja analüüs toetavad maailmapildi kujunemist, ajaloosündmuste ja arengu mõistmist ning ühiskonnaelus ja inimsuhetes orienteerumist. Kirjandusõpetus suunab õpilasi seostama erinevate ajastute teoste probleeme tänapäevaelu ja inimestega. Keeletundides kinnistatakse riikide, ühenduste, organisatsioonide, ajalooliste isikute ning ajaloosündmuste nimetuste õigekirja norme. Erinevate tekstidega töötades ning arutluste ja väitluste kaudu arendatakse arutlusoskust ning info hankimise, tõlgendamise ja kasutamise oskust.

Kunstiained. Kirjandusteoste illustratsioonide analüüs toetab kujutava kunsti spetsiifika ja väljendusvahendite mõistmist. Kirjandusteose käsitluse illustreerimine vastava ajastu muusikaga soodustab arusaamist muusika emotsionaalsest mõjust ning eri muusikavoolude eripärast ja seostest ajastu kunstisuundumustega. Keeleõppes õpitakse nägema reklaami visuaalseid ja auditiivseid komponente.

Läbivad teemad

Ainevaldkonna õppeainete eesmärgiseadet, õpitulemusi ning õppesisu kavandades peetakse

õppekava läbivaid teemasid silmas olenevalt õppeaine spetsiifikast ja seostest ühe või teise läbiva teemaga.

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine.

Erinevate õpitegevuste kaudu suunatakse õppijaid väärtustama elukestvat õpet kui elustiili ning mõtestama karjääri planeerimist kui pidevat otsuste tegemise protsessi. Õppijatele tutvustatakse ainevaldkonnaga seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Õppetegevus võimaldab õppijal süvendada teadmisi hariduse ja töömaailma vahelistest seostest. Arendatakse iseseisva õppimise oskust ja vastutusvõimet ning oskust iseseisvalt leida ja analüüsida oma arengu vajadustest tulenevat infot edasiõppimise võimaluste kohta. Erinevad õppetegevused, sh õppijate iseseisvad tööd, võimaldavad õppijal seostada enda huvisid ja võimeid ainealaste teadmiste ja oskustega ning mõista, et hobid ja harrastused hoiavad elu ja karjääri tasakaalus. Õpe võimaldab õppijal kujundada eneseanalüüsiks vajalikku sõnavara, et analüüsida oma huve ja võimeid, nii ainealaseid kui ka üldoskusi ja teadmisi, sh oskust koostada õpingutele ja tulevikus tööle kandideerimiseks vajalikke dokumente.

Keskkond ja jätkusuutlik areng

Ainevaldkonna õppeainete kaudu taotletakse õppija kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda. Pööratakse tähelepanu kultuurilise mitmekesisuse ning ökoloogilise jätkusuutlikkuse väärtustamisele. Käsitletakse keskkonnaalaseid tekste, mis käsitlevad looduse ja ühiskonna seoseid. Õppijaid suunatakse kujundama isiklikke keskkonnaalaseid seisukohti, pakkudes välja lahendusi

keskkonnaprobleemidele nii isiklikul, ühiskondlikul kui ka ülemaailmsel tasandil. Samuti õpitakse oma seisukohti argumenteerides esitama, harjutatakse otsuste langetamist ja hinnangute andmist Lõppeesmärgiks on, et õppijas kujuneks valmisolek leida ka ise lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.

Eri liiki tekstide käsitluse kaudu hakkavad õppijad märkama ühiskonna probleeme ja otsima neile lahendusi. Ilukirjandust ning kultuuriteemalisi tekste lugedes ja analüüsides, nende üle arutledes ning nende põhjal kirjutades kujundatakse õppija väärtusnorme ja hoiakuid. Erinevaid tekste lugedes, analüüsides, nende üle arutledes arendatakse õppijais demokraatia, koostöö, kodanikualgatuse ja vabatahtlikkuse väärtustamist. ja erinevate tekstide käsitlemise, arutelude ning loovtööde kaudu arendatakse õppijate suhtlus- ja koostööoskusi, suutlikkust oma arvamust kujundada ja väljendada ning probleeme lahendada.Arendatakse arusaamist üksikisiku rollist ühiskonnas, julgustatakse õppijaid mõtlema, kuidas nad saavad ühiskonna otsustamisprotsessides osaleda ja kaasa rääkida.

Kultuuriline identiteet

Läbi kirjandusloo, ilukirjanduslike ja teiste tekstide analüüsi tutvutakse erinevate kultuuride ja ajalooga. Uurides tekste, mis käsitlevad kultuuride erinevusi, identiteedi otsingut ja kultuuridevahelist suhtlemist, nähakse, kuidas kultuur kujundab inimeste mõtteviisi ja käitumist. Teiste rahvaste tekstide toel kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, ent ka tõdemus inimkonna kultuurilisest ühisosast. Samuti keskendutakse kultuuride muutumisele ajaloo vältel, aidates mõista kultuuride vastastikust mõju ja arengut. Rahvuskirjanduse ja rahvuslultuuri tundmaõppimise ning väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast kui eestlastest, samuti väärtustatama eesti kultuuri ja eestlust. Samas arendatakse empaatiat ja kultuurilist sallivust, uurides erinevaid maailmavaateid, väärtusi ja elustiile. Julgustatakse arutlema ja analüüsima, kuidas kultuuriline mitmekesisus, koostöö ja sallivus rikastab ühiskonda ning aitab kujundada maailmast paika, kus kõigil on hea ja turvaline elada.

Teabekeskkond ja meediakasutus

Käsitletavate tekstide kaudu arendatakse õppijates kriitilist mõtlemist ja analüüsioskust seoses meedia ja teabe kasutamisega. Hinnatakse erinevate meediaväljaannete sisu ja allikaid, mõistmaks, kuidas teave on üles ehitatud ja kuidas see mõjutab ühiskonda. Õppeprotsessis keskendutakse ka teabe otsimise oskuste arendamisele, õpitakse leidma usaldusväärset infot ja kasutama erinevaid allikaid. Võrreldakse erinevaid meediaplatvorme (nt ajalehed, sotsiaalmeedia, televisioon), et mõista nende suhtlusnorme ja mõju avalikule arvamusele. Samuti arendatakse meediapädevust, pakkudes õpilastele võimalusi ise meediasisu luua, et mõista, kuidas sõnumeid tõhusalt ja vastutustundlikult edastada. Tutvustatakse meediamajanduse toimimist ja selle mõju ühiskonnale, aidates õpilastel mõista oma rolli teadliku ja vastutustundliku meediatarbija ja -loojana. Arendatakse teadlikkust intellektuaalsest omandist, keskendudes allikate õigele viitamisele, plagiaadi vältimisele ja autoriõiguste austamisele loomeprotsessis.

Tehnoloogia ja innovatsioon

Eesti keele ja kirjanduse e-õppes arendatakse oskust kasutada nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt, digivahendid on igapäevased kaaslased õppetöös. Õppijad kasutavad e-õppe platvorme, veebipõhiseid ressursse ja koostöövõimalusi, et arendada keele- ja kirjanduse oskusi ning õppida tõhusalt töötama kiiresti muutuvas digitaalses keskkonnas. Õppeülesannete kaudu õpetatakse digitaalset kirjaoskust ja tehnoloogia eetilist kasutamist, valmistades õppijaid ette osavaks navigeerimiseks ja edukaks toimetulekuks kiiresti muutuvas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus

Erinevaid tekste käsitledes, neid analüüsides, nende üle arutledes arendatakse õppijates terviseteadlikkust. Samuti õpetatakse, kuidas kriitiliselt hinnata tervisealast infot, analüüsides meediast ja teadusartiklitest pärit materjalide usaldusväärsust. Argumentide ja väidete hindamise kaudu õpitakse eristama teaduslikke tõendeid ja tervisemüüte, suunates õppijaid küsima, kas väited põhinevad usaldusväärsetel teadusuuringutel. Selline lähenemine toetab õppijate võimet analüüsida enda ja oma kaaslaste tervislikku olukorda, vältida tervistkahjustavaid käitumismustreid ning luua turvaline ja tervist edendav keskkonnd oma igapäevaelus.

Väärtused ja kõlblus

Keele ja kirjanduse tundides arendatakse õppijate kõlbelist arengut, suunates neid mõistma ja järgima üldinimlikke ning ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid. Kirjanduslike tekstide analüüs võimaldab uurida keerulisi moraalseid dilemmasid, kus tegelased seisavad silmitsi eetiliste valikutega, ning arutleda nende valikute tagajärgede üle. Selline analüüs arendab ka empaatiat, õiglustunnet ja kriitilist mõtlemist, kuna õpitakse tundma erinevaid inimlikke väärtusi ning mõistma nende mõju indiviidi ja ühiskonna tasandil. Rühmatöödes ja aruteludes arendatakse ka argumenteerimis- ja suhtlemisoskust, mis omakorda võimaldab õppijatel tulemuslikult osaleda ühiskondlikus diskussioonis ning väljendada oma seisukohti moraali ja eetika teemadel.. Eesmärgiks on toetada õppija arengut kõlbeliselt vastutustundlikuks ja ühiskondlikult aktiivseks inimeseks, kes suudab seista oma põhimõtete eest ja mõjutada maailma oma positiivse käitumisega.

1.6. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Õpet kavandades ja korraldades:

1. lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut nii ainesiseselt kui ka teiste õppeainete ja läbivate teemade abil;
2. taotletakse, et õppija õpikoormus on mõõdukas ning arvestab täiskasvanuõppe eripära;
3. kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
4. soodustatakse õpikeskkonna laiendamist: muuseum, näitus, raamatukogu, kino, teater;
5. kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi:
6. arvestatakse õppijate võimeid ja suutlikkust ning kohalikku eripära ja ühiskonnas toimuvaid muutusi;
7. arendatakse õppijate teadmisi, oskusi ja hoiakuid;võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitlus oleks võimalikult elulähedane;
8. võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitlus oleks võimalikult elulähedane;
9. loetakse ja käsitletakse eri tüüpi ja liiki tekste jõukohasuse, valikulisuse ja huvidele vastavuse põhimõttel, aga ka ühise identiteedi kujundamise eesmärgil;
10. kujundatakse õpilase keeleteadlikkust, suhtlus- ja väljendusoskust, keeleressursside ja -allikate teadliku kasutamise oskust;
11. kasutatakse digitehnoloogiat, -keskkondi ja -materjale, arendatakse info-, meedia- ja digikirjaoskust;
12. arendatakse erinevate ilukirjandustekstide, sh tervikteoste avatud ja loovat analüüsi-, tõlgendamis- ja mõistmisoskust, ilukirjandusliku poeetika tundmist;
13. tegeldakse tekstiloome ja -esitlusega.

1.7. Hindamise alused

Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada seda teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks ja ennastjuhtiva õppija kujundamiseks. Hindamise põhiline ülesanne on toetada õppija arengut, kujundades positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnangu, kusjuures tähtis on õppija enda roll hindamises, andes võimalusi enesehindamiseks. Õppija kaasatakse hindamisprotsessi, et ta saaks analüüsida oma õpitegevust ja tagasisidestada kaasõpilaste sooritusi. Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Eesti keeles hinnatakse:

1. korrektset suulist ja kirjalikku keelekasutust;
2. eri liiki suuliste ja kirjalike tekstide mõistmist ning kriitilist analüüsi;
3. tekstiloomeoskust;
4. argumenteerimisoskust;
5. teabeallikate kasutamise oskust;
6. keeleteadmisi.

Kirjanduses hinnatakse:

1. tervikteoste ja tekstikatkendite lugemist, tõlgendamist ja analüüsi;
2. argumenteerimisoskust;
3. eri liiki tekstide loomise ja esitamise oskust;
4. eesti ja maailmakirjanduse peamiste arengusuundade tundmist;
5. ilukirjandusliku keelekasutuse eripära mõistmist ja valdamist;
6. kirjandusmõistete tundmist ja kasutamist;
7. kirjandusloolise konteksti tundmist.

1.8. Füüsiline õppekeskkond

Õppimine Täiskasvanute E-gümnaasiumis toimub veebipõhises e-õppe keskkonnas, kus iga õppeaine kohta on olemas spetsiaalsed e-kursused vajalike õppematerjalide ning ülesannetega ning kus toimub kodutööde esitamine ja tagasiside andmine. Kindlaksmääratud korras toimuvad ka veebipõhised konsultatsioonid, mille toimumise aeg on leitav konsultatsioonide plaanist.

2. AINEKAVAD

2.1. Eesti keel

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

Gümnaasiumi lõpuks õppija:

1. mõistab eesti keele rolli rahvusliku, riikliku ja individuaalse identiteedi kujundamisel;
2. mõistab keele tähendust ühiskonnas, tajub keele ajaloolist kujunemist ja varieerumist, väärtustab keeleoskust, arendab seda lugedes ja kirjutades;
3. loeb, analüüsib ja hindab kriitiliselt eri liiki tekste, tunneb tekstide mõjutusvahendeid, kasutab sihipäraselt ja eetiliselt teabeallikaid;
4. väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide kohaselt, kasutab keeleallikaid ja andmekogusid;
5. koostab etapiviisilise kirjutamisprotsessi käigus eri liiki tekste, teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi ning teeb teadlikke keelevalikuid;
6. analüüsib oma kirjutamisoskust ja kasutab seejuures metakeelt.

Õppeaine kirjeldus

Eesti keele kui õppeaine sisu jaguneb kaheks valdkonnaks: keeleteadmisteks ja praktiliseks keeleoskuseks. Eesti keele kursustega püütakse tekitada õpilastes huvi eesti filoloogia vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi, samas suunatakse õpilasi väärtustama eesti keelt.

Õppeaines käsitletakse põhjalikult keele funktsioone ühiskonnas, keele toimimist märgisüsteemina, eesti keele ehitust ja iseärasusi, eesti murdeid ning kirjakeele kujunemislugu. Lähemalt vaadeldakse keele varieerumist, eristatakse kirja- ja kõnekeelt, eri allkeeli ja slängi ning nende kasutusvaldkondi. Käsitletakse ka eesti

keele arendamise küsimusi ja Eesti keelepoliitikat. Keele ja ühiskonna suhete mõistmine aitab aru saada keelest kui infovahetussüsteemist ning kesksest identiteedi väljendajast.

Süsteemne ülevaade antakse meediast ja mõjutamisest. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja mis keelevahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitlusi. Ühtlasi selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse reklaami ja selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte. Meediaõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide kirjutamise võtteid, nende keele- ja stiilierinevusi ning nõudeid eri tekstiliikide keelele, vaadeldakse sõnavara kihistusi ja tähendusnüansse. Süstemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Praktiline eesti keele oskus tähendab keele valdamist lugemisel, vastuvõetu vahendamisel, kirjutamisel, kõnelemisel ja kuulamisel. Lugemisoskuse arendamise avaram eesmärk on kujundada kriitilist teabekasutajat ja mõtlevat inimest, kes suudab mõista ja analüüsida erinevaid tekste, eristada tekstis olulist vähemolulisest ning sõnastada oma mõtted selgelt. Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu, õpetades viitama, tsiteerima, refereerima ning kirjutama nii alustekstide põhjal kui ka vabalt oma argumentidele ja näidetele toetudes. Kirjutamispädevuse eeldus on pidev kirjutamispraktika, mis tagab hea õigekirja- ja ladusa sõnastusoskuse, mitmekülgse lausestuse ning selge sõnumiga teksti. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust esineda kui ka valida suhtluseesmärgist, -olukorrast ja -partnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

Kõikide keeleõpetuse põhioskuste keskmes on (tervik)tekstid ja tekstikorpused ning nendega seotud tekstitoimingud. Suhtluspädevuse tagamiseks valitakse võimalikult eripalgelisi tekste, mida käsitletakse põhjalikult: vaadeldakse tekstide

sotsiaalset konteksti ja eesmärki, leitakse ühis- ja erijooni, hinnatakse mõjuvust, rolli ja vastukaja ühiskonnas, pööratakse tähelepanu õigekeelsusele, leksikale ja grammatikale. Keelesüsteemi kirjeldamise asemel keskendutakse keele uurimisele autentsetes tekstides.

I kursus „Teksti keel ja stiil“

Kursusel „**Teksti keel ja stiil**“ arendatakse põhjalikult žanriteadlikkust, käsitletakse erinevate tekstiliikide keele- ja stiilierinevusi nii grammatikas kui ka sõnavaras, selgitatakse kirjutamise võtteid ja tavasid eri tekstiliikide näitel. Antakse süstemaatiline ülevaade suhtlusolukorra teguritest ning suunatakse kirjutama erinevatel eesmärkidel, varieerima ja analüüsima enda tekstides tehtud keelevalikuid ning võrdlema erinevaid tekste.

Õpitulemused

Õppija:

1. analüüsib ja võrdleb keele erinevaid kasutusvaldkondi ja tekstide stiilierinevusi;
2. valib keelelisi ja vormilisi väljendusvahendeid suhtlusolukorra ning kõneaine põhjal, järgib stiili- ja etiketinorme;
3. väljendub selgelt ja korrektselt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
4. analüüsib tekstide sisu, eesmärke, konteksti, ülesehitust, grammatikat, sõnavara ja stiili;
5. tunneb tekstis ära keelelise mõjutamise viise ja vahendeid, hindab tekstidest leitud teavet kriitiliselt ja kasutab seda sihipäraselt;
6. koostab eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste, sh kõne, kokkuvõtte ja lühiuurimuse;
7. loob alustekstide põhjal uusi tekste, refereerib ja tsiteerib, kasutab viitamissüsteeme, väldib plagiaati;
8. loeb ja analüüsib ainevaldkonna teadustekste, eristab teaduskeele tunnuseid ja põhjendab teadustekstide keelelisi valikuid;

9. korrigeerib ja redigeerib oma teksti, kasutab otstarbekalt keeleallikaid ja teabekeskkondi, teeb teadlikke keelevalikuid.

Õppesisu

Keele erinevad kasutusvaldkonnad: argi-, ilukirjandus-, teadus- ja tarbekeel.

Eesti sõnavara, sõnade tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus.

Stiil ja stilistika. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Suhtlus ja võim. Vulgaarsed keelendid. Suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil, teadusstiil ja ilukirjandusstiil. Stiilivärving ja -viga. Keele eri kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead.

Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Tekst ja kontekst. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused. Veebisuhtluse keelevalikud.

Tekstide võrdlev ja kriitiline analüüs: eesmärgid, kontekst, ülesehitus, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainestik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja eri tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev ja kriitiline kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

Teadustekst. Uurimiseesmärgi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus. Uurimuse struktuur. Allikate refereerimine ja tsiteerimine. Lause- ja lõiguviited; viitekirje. Uurimisandmete võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine.

Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

II kursus „Praktiline eesti keel I“

Kursusel „**Praktiline eesti keel I**“ arendatakse nii suulist kui ka kirjalikku väljendusoskust, kasutades erinevaid stiilivõtteid ja keelendeid, sest nii kujundatakse oskust suhelda eri keskkondades eetiliselt ja konteksti arvestades. Samuti õpitakse kasutama eri teabeallikaid ja hindama nende usaldusväärsust. Tekstide koostamisel tuleb osata kasutada korrektset kirjakeelt ja järgida teadlikult õpitud keelereegleid.

Õpitulemused

Õppija:

1. kirjeldab ja selgitab tekstide stiilierinevusi;
2. väljendab ennast selgelt ja asjakohaselt nii suulises kui ka kirjalikus tekstis;
3. kaitseb argumenteeritult oma seisukohti, arutleb ja annab hinnanguid;
4. konspekteerib suulist esitust ja loetud teksti;
5. kasutab erinevaid keeleallikaid ja teabekeskkondi;
6. edastab eri allikaist leitud infot, hindab teabe usaldusväärsust;
7. selgitab keelendite tähendusvarjundeid;
8. koostab eri liiki tekste, sh arvustuse, referaadi ja essee;
9. järgib õpitud keelereegleid, põhjendab oma keelevalikuid;
10. arendab loetu toel oma sõnavara, lause- ja tekstimoodustusoskust.

Õppesisu

Keeleline väljendusrikkus eri tekstides. Mõtted, tunded ja hinnangud nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses.

Suuline ja kirjalik suhtlus lähtuvalt olukorrast ja vestluspartnerist. Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks. Suulise ja kirjaliku teksti konspekteerimine ja kokkuvõtte tegemine.

Erinevate aime- ja teadustekstide lugemine ja mõistmine. Tekstide keelelised väljendusvahendid. Tekstide stiililine eripära, selle kirjeldamine ja hindamine. Teabeotsinguoskuste tõhustamine.

Eesmärgipärane ja teadlik stiilivahendite kasutamine. Arutlevad tekstid, nende ülesehituse põhimõtted. Arutluse kirjutamine alusteksti põhjal. Kokkuvõtte koostamine.

Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine. Keeleallikate teadlik kasutamine.

Süstemaatiline sõnavaraarendus: üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine.

III kursus „Praktiline eesti keel II“

Kursusel „**Praktiline eesti keel II**“ arendatakse lisaks keelereeglite omandamisele nii esinemis- kui ka kirjutamisoskust, keskendutakse tekstide kriitilisele hindamisele ning praktiseeritakse kokkuvõtte, referaadi, arvamuse, arvustuse ja essee kirjutamist. Arutlevate tekstide kirjutamisel järgitakse teksti loogilise ülesehituse, argumentide sõnastamise, põhjenduste ja seoste loomise ning näidete esitamise põhimõtteid.

Õpitulemused

Õppija:

1. edastab oma tundeid, mõtteid ja hinnanguid nii isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses;
2. argumenteerib selgelt ja veenvalt, kaitseb oma seisukohti aruteludes;
3. kuulab avalikku esinemist ning esitab ettekandjale küsimusi;
4. kasutab erinevaid teabeotsingu strateegiaid;
5. loeb ja hindab kriitiliselt eri liiki meedia- ja tarbetekste;
6. teeb eri allikatest pärineva info ja arutluskäikude põhjal kokkuvõtte;
7. kirjutab uudise, arvamusloo ja arvustuse, koostab koosoleku memo;
8. kirjutab mitme allika põhjal referaadi, kasutab viitamissüsteeme ja väldib plagiaati;
9. kinnistab ja parandab oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust;

10. leiab loetud tekstidest huvitavaid sõnu ja väljendeid;
11. selgitab ja põhjendab teksti autori keelevalikuid.

Õppesisu

Sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega. Keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine.

Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ja eristamine. Veenmine ja mõjutamine, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

Meediatekstide kriitiline analüüsimine. Süstemaatiline sõnavaraarendus: üldkasutatavad võõrsõnad, meediaterminoloogia. Erinevad teabeotsingustrateegiad: lehitsemine, kiirotsing, liitotsing, andmebaasid jm

Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo. Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referatiivse teksti kirjutamine. Ajakirjandustekstide koostamine: arvamuslugu, retsensioon jm. Veebitekstide koostamine, oma seisukoha eetiline ja asjakohane sõnastamine.

Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine. Keeleallikate teadlik kasutamine. Erinevate meediatekstide analüüsimine ja mõistmine. Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine. Mõjutamisvõtted.

IV kursus „Meedia ja mõjutamine“

Kursusel „**Meedia ja mõjutamine**“ keskendutakse infoühiskonnast arusaamisele, arendatakse eri liiki tekstide mõistmise, fakti ja arvamuse eristamise oskust. Tähtis on osata hankida eri allikatest teavet, analüüsida verbaalset teksti nii visuaalses kui ka audiovisuaalses keskkonnas ja tunda ära meedia mõjutamisvõtted. Samas arendatakse ka oskust kujundada ja väljendada oma arvamusi ja hoiakuid.

Õpitulemused

Õppija:

1. tunneb tänapäevast teabekeskkonda ja selle arengut kujundavaid protsesse, selgitab kommunikatsiooni olemust ja toimumise tingimusi;
2. leiab meediatekstist argumendid ja põhilised mõjutamisvõtted, selgitab teksti autori eesmärke ning motiive;
3. eristab fakti arvamusest ja usaldusväärset infot küsitavast, kontrollib infoühiku sisu tõesust, sealhulgas tõlgitud info tähendusvälja muutumist;analüüsib kriitiliselt reklaami ning arutleb reklaami ja mainekujunduse teemadel;
4. tunneb meediakanaleid, analüüsib nende erijooni, iseloomustab erinevaid meediažanre;
5. analüüsib vahetu ja vahendatud kommunikatsiooni erinevusi ja osalejate taotlusi;
6. hindab kriitiliselt meediamanipulatsioone, tunneb ära propaganda, libauudised ja müüdiloome;
7. väljendab oma seisukohta loetu, kuuldu ja nähtu kohta ning valib selleks sobivad keelevahendid;
8. analüüsib kriitiliselt oma meediakäitumist, sh sotsiaalmeedias, ja kohandab seda vastavalt olukorrale;
9. leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele, tõlgendab teksti, eristab privaatset ja avalikku informatsiooni.

Õppesisu

Suhtlus ja suhtlusolukord meedias. Info edastamine ja vastuvõtt (tähenduse erinevad tõlgendused). Privaatse ja avaliku suhtluse eripärad, tunnused, nt sotsiaalmeedia eri vormid. Vahetu (individuaalne suhtlus) ja vahendatud kommunikatsiooni (meediakommunikatsioon) funktsioonid, osalejate eesmärgid.

Teksti eesmärk. Eri modaalsused, nt audiovisuaalne, visuaalne, audiotekst. Teksti suhtluseesmärk. Kontekst. Intertekstuaalsus. Tekstiliigid (sh statistika, tabelid tekstides). Nende muutumine tehnoloogia kasutamise ja ühiskonna mõjul. Teksti vahendamine.

Allikas. Allikate kasutamise eesmärgid ja viisid. Allikate otsimine. Allika usaldusväärsus (nt autoripositsioon – autoriga/autorita tekst, autori kvalifikatsioon, erapoolikus jne). Meediakanali, -platvormi eesmärgi tuvastamine tekstist, autorist lähtuvalt.

V kursus „Keel ja ühiskond“

Kursus „**Keel ja ühiskond**“ sobib gümnaasiumi lõpuklassi, mida võib lõimida kirjanduse, ajaloo ja ühiskonnaõpetusega. Kursusel vaadeldakse keelesugulust soome-ugri ja Euroopa keelte vahel, eesti keele struktuuri ja muutumist ajas, kirjakeele staatust ja ajalugu, erinevaid allkeeli ja nende kasutusvaldkondi, suulise keele eripära, koha- ja sotsiaalmurdeid ning keeleetiketti. Arendatakse oskust sobivatest allikatest ja keskkondadest infot hankida ja praktikas rakendada.

Õpitulemused

Õppija:

1. analüüsib keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas ning suhtluses;
2. kirjeldab eesti keele eripära, suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;

3. selgitab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
4. tunneb eesti keeleallikaid ja korpusi ning kasutab neid eesmärgistatult;
5. kirjeldab eesti kirjakeele kujunemislugu;
6. nimetab eesti keele arenduse peamisi suundi ja põhimõtteid;
7. selgitab keelemuutuste olemust;
8. analüüsib ajastuomaseid keelenähtusi.

Õppesisu

Keele olemus ja ülesanded: infovahetus, suhteloome, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine. Keel kui märgisüsteem. Keel ja inimene. Keel rahva ja riigi identiteedi osana. Keele, kultuuri ja ajaloo seosed (ka geneetika ja arheoloogia).

Eesti keel ja teised keeled. Eesti keel soome-ugri keelena. Maailma keeled. Andmebaasid keelte võrdlemiseks (nt Grambank, Ethnologue, WALS). Põliskeeled, keelte hääbumine ja “elustamine”. Keelekontaktid saksa, vene, rootsi, soome, inglise ja teiste keeltega. Keele muutumine, grammatika muutumise olemus (grammatisatsioon). Tähenduse olemus. Tähenduste muutumise üldised, keelesisesed ja ühiskondlikud seaduspärad.

Eesti keele struktuur teiste keelte taustal: häälikusüsteem, muutevormistik, sõnamoodustus, lausetüübid ja sõnajärg. Eesti keeleallikad (nt Sõnaveeb, ÕS), nende funktsioon ja kasutusalad. Korpuste kasutamise algteadmised. Keeleandmete analüüs ja esitamine.

Tänapäeva eesti kirjakeele kujunemine teiste keelte kirjakeele kujunemise ja maailma ajaloo taustal.

Keele variandid. Keele varieerumise tegurid (suhtluskanal, vanus, piirkond, kasutussituatsioon jne). Keelenorm.

Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse ühiskonnana. Mitmekeelsus. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika: eesti keele staatus ja tulevik. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel.

VI kursus „Praktiline eesti keel III“

Kursusel „**Praktiline eesti keel III**“ keskendutakse suhtlemisoskuse arendamisele, eri liiki tekstide vastuvõtule ja loomisele, sh arutluse, kokkuvõtte ja lühiuurimuse kirjutamisele ning õigekeelsusküsimuste kordamisele.

Õpitulemused

Õppija:

1. kasutab keelt vastavalt suhtluseesmärgile ja -kontekstile;
2. argumenteerib ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
3. koostab levinumaid meediatekste, sh kommentaari ja arvamusloo;
4. kirjutab mitme alusteksti põhjal kindlal eesmärgil kokkuvõtte või resümee;
5. koostab erinevate alustekstide põhjal kindlasse suhtlusolukorda sobiva arutleva teksti;
6. kasutab eri allikatest leitud infot oma tekstides;
7. parandab ja kinnistab oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust;
8. saab aru keeruka struktuuriga tekstidest;
9. loeb erinevaid tekste, arendab oma kirjaoskust ja rikastab sõnavara.

Õppesisu

Teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toiminguis. Suhtluspartneri mõistmine dialoogis.

Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine, väitlemine, emotsionaalsus, toon.

Tarbetekstide kirjutamine ja vormistamine: elulookirjeldus, avaldus, taotlus, motivatsioonikiri, e-kiri jt.

Kokkuvõtte ja arutleva teksti koostamine mitme eri tüüpi alusteksti põhjal.

Liitotsingud erinevatest allikatest.

Õigekirja- ja õigekeelsusküsimuste kordamine. Keeleallikate teadlik kasutamine.

Keeruka struktuuriga tekstid. Süstemaatiline sõnavaraarendus: harvem esinevad sõnad, sõnamoodustus, käsitletavate teemadega seotud sõnavara.

2.2. Kirjandus

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

Gümnaasiumi lõpuks õppija:

1. mõistab kirjanduse ühiskondlikku, ajaloolist, rahvus- ja maailmakultuurilist tähtsust ning selle rolli individuaalse ja kollektiivse identiteedi kujundamisel;
2. arendab ja rakendab oma loovvõimeid, koostab eri laadis ja žanris tekste, väljendab ennast nii suuliselt kui ka kirjalikult, lähtudes eesmärgist, situatsioonist ja kontekstist;
3. tunneb mitmekülgsemalt ja sügavamalt kirjandusteose poeetikat, tekstianalüüsi ja -tõlgenduse eri võimalusi, avab kirjanduse põhiliikide suhteid ja vorme;
4. mõistab kirjanduskeele kujundlikkust selle mitmetähenduslikkuses, kujundab kirjanduse kaudu oma esteetilisi ja eetilisi hoiakuid, seostab kirjandust teiste kunstiliikide ja eluvaldkondadega;
5. loeb eri laadis ja žanris eesti ja maailmakirjanduse teoseid, analüüsib ja tõlgendab neid eri vaatenurkadest, näeb kirjandustekstide kaudu maailma ja iseenda mõistmise võimalusi.

Õppeaine kirjeldus

Kirjandus on gümnaasiumis üks keskseid kultuuri- ja kunstiaineid, milles õppija kujundab oma esteetilisi hoiakuid ja eetilisi tõekspidamisi, rikastab suhtluskultuuri ja väljendusoskust, teadvustab kultuuri eripära ja mitmekesisust ning mõtestab ühiskonna- ja kultuurinähtusi sügavamalt. Kirjandus kui õppeaine suunab õppijat mõistma ja väärtustama nii varasema kui ka praeguse aja kultuuri ning panustama ka ise kultuuri tarbimisse ja loomisse.

Kirjandusõpetuse loomulik ja vajalik alus on lugemis- ja tekstitoimingud, sest kirjandust saab õppida vaid lugedes. Teoseid käsitledes keskendutakse lugeja kaasaloovale rollile, tõstetakse esile tema seisukohti ja hinnanguid, rõhutatakse

tekstiga suhtlemise tunnetuslikku ja kogemuslikku külge. Lugeja vastuvõtuvõimet arendades, eri žanris tervikteoseid ja tekstikatkendeid analüüsides ning tõlgendades õpib õppija tajuma elulisi olukordi ja taustu, lahkama aktuaalseid teemasid ja probleeme ning märkama vaatepunktide erinevust arvamuste ja hoiakute kujunemisel.

Lugeja vaatepunkti rõhutavat teosekäsitlust täiendab kirjandusteadusliku sihiseadega tekstikeskne lähenemisviis, kus metakeele kaudu keskendutakse teose sisemiste seaduspärasuste avastamisele. Kuna sõnakunstiteos põhineb kujundikeelel, siis omandab õppija lugedes oskuse hinnata ja mõista ilukirjanduse poeetikat selle mõttelis-tundelises ühtsuses ja mitmetähenduslikkuses.

Kirjandusloolise käsitluse kõrval on eelistatum voolule, žanrile ja teemale keskenduv käsitlus. Samuti ka lähenemisviis, kus tekstikeskselt analüüsilt liigutakse tekstiväliste taustade, ülevaadete ja seosteni. Tekstivälist konteksti uurides mõistab õppija mitmesuguste keele-, ajaloo- ja kultuuriteadmiste olulisust teose kui terviku mõistmisel. Kultuuriloolise tausta kujundamisel märkab õpilane seoseid teiste õppeainetega, nagu ajaloo, inimese- ja ühiskonnaõpetuse, geograafia, muusika, kunsti ja filosoofiaga ning väärtustab kirjandust kultuuriruumi olulise osana.

Õppeaine põhisisu on kirjandusteoste lugemine ja käsitlemine, mis arendab esteetilist tunnetust, ent soodustab ka rahvuskultuurilise teadvuse ja eneseteadvuse arengut. Erilist tähelepanu pööratakse ilukirjandusteose kui terviku mõistmisele ning teksti analüüsile ja tõlgendamisele eri vaatepunktidest. Kirjandus võimaldab õppijal teadvustada oma mina ja ainulaadsust muutuvas maailmas ning soodustab elueesmärkide teadlikku valikut. Kirjanduse käsitlemine gümnaasiumis on suunatud eelkõige sellele, et arendada lugejateadvust ning isiksuslikku – vastutavat ja emotsionaalset suhet kirjandusega.

I kursus “Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine”

Kursuse **“Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine”** eesmärk on korrata ja täiustada põhikooli kirjanduses omandatud oskusi ja teadmisi. Kursusel selgitatakse õppijale kirjanduse kui sõnakunsti olemust. Näidates, kuidas kasutatakse rikkalikke keelevahendeid tähenduslike ning esteetiliselt nauditavate tekstide loomiseks. Tegeletakse erinevate lugemismudelite ja tõlgendusviisidega. Avastatakse ja kirjeldatakse kunstilise teksti poeetikat. Näidatakse kirjutamise eri võimalusi. Analüüsitakse ning tõlgendatakse konkreetseid proosa- ja luuletekste. Näidatakse eepika ja lüürika väljendusvahendeid. Kursuse käigus omandab õppija tekstianalüüsi võttestiku, mida laiendavalt ja süvendavalt kasutatakse ka järgmiste kursuste käigus.

Õpitulemused

Õppija:

1. on tuttav käsitletud kirjanike loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
2. analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
3. analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;
4. hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid väärtusi, märkab teostes peituvaid eetilisi ja esteetilisi väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ja lugemiskogemusi;

5. on läbi lugenud ja analüüsinud ettenähtud proosateosed, luulevalimikud ning seonduvad kirjanduslikud artiklid.

Õppesisu

Kirjanduse olemus ja roll. Lugejakeskne lähenemine kirjandusele. Autorikeskne lähenemine kirjandusele. Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Proosateksti analüüs ja tõlgendamine. Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine.

Käsitletavad autorid: August Gailit, Mehis Heinsaar, Jerome David Salinger, Anton Hansen Tammsaare, Anton Tšehhov, Friedebert Tuglas, Oscar Wilde.

Mõisted: allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, ellips, epiteet, faabula, grotesk, iroonia, isikustamine, kalambuur, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljöö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reisikiri, retooriline küsimus, riim, rütm, sarkasm,sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

II kursus „Pärimus ja kirjandus“

Kursuse „**Pärimus ja kirjandus**“ kaudu mõistab õppija kirjanduse mütoloogilisi ja pärimuslikke juuri, kultuuri järjepidevust iidsetest aegadest tänaseni ning iseenda seotust selle lõputult jätkuva ahelaga. Pärimus on kogu kultuuri alus ja ühel ajal nii maailmapildi looja kui ka säilitaja. Õppija teadvustab pärimusel põhinevat ilukirjandust lugedes, kui suurel määral tugineb kogu kultuur arhetüüpidele ja müütilistele motiividele. Kursuse käigus teadvustab õpilane tänapäeva kirjanduse seoseid näiteks antiikmüütide ja eestlaste mütoloogilise maailmapildiga. Euroopa kultuuri mõistmiseks on möödapääsmatu tunda ka piiblilugusid, mis väärivad praeguses maailmas rohkem teadvustamist.

Õpitulemused

Õppija:

1. loeb läbi vähemalt kolm tervikteost, ilukirjandusteoste katkendeid ja kursuse sisuga seotud teabetekste;
2. analüüsib ja tõlgendab loetud tekste nii suuliselt kui ka kirjalikult ühisarutelus ja individuaalselt, jagab oma lugemiskogemusi;
3. mõtestab pärandkultuuri olemust, funktsioone, väljendusvõimalusi ja tähendust tänapäeva kultuuris ja ühiskonnas ning iseenda kogemuse põhjal;
4. nimetab müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud narratiive ning arhetüüpseid müüdimotiive, leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
5. analüüsib kirjandusteose teemat, süžeed, tegelasi ja ideestikku nii müüdimotiividest kui ka eetilistest ning esteetilistest väärtustest lähtuvalt;
6. kirjeldab eesti rahvuseepose sünnilugu ja sisu, kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust, nimetab eepose arhetüüpseid tegelasi, teemasid ja motiive ning analüüsib nende kasutamist teiste autorite loomingus;
7. analüüsib ja hindab luule-, proosa- ja draamateoste poeetikat, väljendusvahendite mitmekesisust ja tähendust;
8. kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Õppesisu

Pärimus ja folkloor. Pärandi funktsioonid ühiskonnas. Pärimuse kogemine, kogumine ja säilitamine. Rahvaluule olemus, põhiliigid ja žanrid. Folkloor internetis ja avalikus ruumis. Müüdid tänapäeva kultuuris ja ühiskonnas. Intertekstuaalsus. Argimütoloogia. Muinasjutt kirjanduses (Jaan Kaplinski „Kaks päikest", Maurice Maeterlinck „Sinilind", Dino Buzzati „Koer, kes oli näinud jumalat", Paulo Coelho „Alkeemik").

Müüdi olemus ja liigid. Müütiline aeg ja ruum. Eri rahvaste loomis- ja hävingumüüte. Antiikmüüdid ja Homerose eeposed Euroopa kirjanduse lättena. Sophoklese „Kuningas Oidipus". Antiikmüütide tõlgendused (Oscar Wilde „Dorian Gray portree", Margaret Atwood „Penelopeia", Gert Helbemäe „Ohvrilaev", Mati

Unt „Vend Antigone, ema Oidipus"). Arhetüüpsed müüdimotiivid. Arhetüüpseid tegelasi müütidest (Odysseus, Achilleus, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus). Antiikmüüdid teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater jm).

Piibel kui Euroopa kultuuri tüvitekst. Piiblilood ja nende tõlgendused (Dante Alighieri „Jumalik komöödia", Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita", Anton Hansen Tammsaare „Juudit"). Piiblimotiivid luules (Johann Wolfgang Goethe, Betti Alver, Ernst Enno, Karl Ristikivi). Vana ja uue testamendi tegelasi. Piiblilood teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater, arhitektuur jm).

Arhetüüp kirjanduses. Arhetüüpsed teemad, süžeed ja rändmotiivid. Kirjandusteoste arhetüüpseid tegelasi (Molière „Don Juan", William Shakespeare „Hamlet", Johann Wolfgang Goethe „Faust", August Gailit „Toomas Nipernaadi"). Arhetüüpsed lood teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater, arhitektuur jm).

Eepos. Keskaegsed kangelaseeposed. Kangelase arhetüüp. Islandi eepika. Iiri saagad. Põhjamaade müüte. Rahvuseeposed (Elias Lönnrot „Kalevala"). „Kalevipoeg" kui tüvitekst. Rahvuseepose sünnilugu, tegelased ja motiivistik. „Kalevipoja" tegelaskujud ja motiivid kirjanduses (Contra, Kivisildnik, Friedebert Tuglas, Enn Vetemaa, Kerttu Rakke), teistes kultuurivaldkondades (koomiks, kujutav kunst, muusika, teater) ja avalikus ruumis (reklaam, meemid, poliitika, tänavakunst).

Eestlaste mütoloogiline maailmapilt (Friedrich Robert Faehlmann, Lennart Meri, Valdur Mikita). Mütoloogilised narratiivid ja tegelased eesti folklooris ja kirjanduses (August Kitzberg „Libahunt", Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan", Andrus Kivirähk „Rehepapp"). Müütilisi tegelasi (vanapagan, libahunt, kratt, hiidnaine). Paroodia: rahvusmütoloogia kõverpeeglis (Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu", Indrek Hargla „French ja Koulu"). Eesti mütoloogiline maailmapilt teistes kunstivaldkondades (kujutav kunst, muusika, film, teater jm).

Mütoloogiline mõõde eri žanrites. Maagiline realism (Jorge Luis Borgese novelle, Haruki Murakami „Elevant haihtub"; Mehis Heinsaare, Andrus Kivirähki novelle).

Moondumismüüdid (Franz Kafka „Metamorfoos"). Õuduskirjandus (Edgar Allan Poe, Stephen King, Indrek Hargla). Lüüriline luule (Hanneleele Kaldmaa).

Mõisted: allusioon, arhetüüp, eepos, folkloor, intertekstuaalsus, maagiline realism, mütoloogia, müüt, paroodia, pärimus, saaga, tüvitekst, õuduskirjandus.

III kursus „Identiteet ja eesti kirjandus"

Kursus „**Identiteet ja eesti kirjandus**" keskendub identiteediloomele, eeskätt sotsiaalse, rahvusliku ja kultuurilise identiteedi kujutamisele eesti kirjanduse näitel. Kursus aitab õpilasel mõista kirjanduse rolli identiteetide peegeldaja ja kujundajana, ühtlasi näidata, kuidas identiteedid ajas ja ruumis dünaamilise ja dialoogilise protsessi käigus muutuvad, samastumist ja eristumist võimaldavad. Kursuse fookuses on rahvusliku identiteediga – eeskätt eestlusega – seotud teemad ja probleemid nii ajaloo kui ka tänapäeva vaatenurgast. Laiemalt käsitletakse mitmesuguseid rahvuskultuurilisi identiteete, mille tuumväärtused avanevad kirjanduslike narratiivide (lugude) ja kujundite (sümbolite) kaudu. Teoste valik suunab õpilast lugema Eesti autorite loomingut ja väärtustama seda kui rahvuskultuurilist identiteeti vahendavat lugemisvara.

Õpitulemused

Õppija:

1. loeb läbi vähemalt kolm proosa- või draamateost ja ühe luulekogu, vahendab oma lugemis- ja kultuurikogemust nii rühmaaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes;
2. analüüsib ja tõlgendab erinevate identiteedivormide kujutamist eri ajajärkude kirjandusteostes, kirjutab loetud teostele tuginedes arutluse;
3. kirjeldab ja võrdleb kirjandusteostele tuginedes eestlase kultuurimälu ja väärtusmaailma muutumist eri ajajärkudel;

4. arutleb loetud teosele või tekstikatkendile tuginedes ühiskondlike ja kultuuriliste teemade, probleemide ja sündmuste üle ning toob nende kohta tekstist näiteid;
5. analüüsib ja tõlgendab loetud proosa- ja draamateoste sisu ja vormivõtete ühtsust: nimetab teema, sõnastab probleemi ja peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelassuhteid ja -kõnet, sündmustikku ja kompositsiooni;
6. analüüsib ja mõtestab luuletuste sisu ja vormivõtete ühtsust: nimetab teema ja põhimotiivid, iseloomustab lüürilist aegruumi ja vaatepunkti, seostab kujundiloomet, meetrikat ja stroofikat sisuga, kirjeldab luuletuste meeleolu ning avab nende tähendusi;
7. kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Õppesisu

Kirjandus eestlaste rahvusliku identiteedi kujundaja ja peegeldajana. Rahvuslikud narratiivid, sümbol- ja väärtussüsteemid kirjanduses. Läti Henriku kroonika. Eesti kirjanduse ja eestluse teke (Kristjan Jaak Peterson, Friedrich Robert Faehlmann). Rahvuslik ärkamisaeg (Lydia Koidula, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“, Eduard Bornhöhe „Tasuja“). Ärkamisaja sündmuste ja isikute kujutamine kirjanduses (Jaan Kross „Taevakivi“, Loone Ots „Koidula veri“). Vabadussõda ja omariikluse sünd (Albert Kivikas „Nimed marmortahvlil“).

Eestlase ja eestluse kujutamine kirjanduses. Põlvkondlikud püüdlused ja ideaalid, väärtused ja traditsioonid (Noor-Eesti ja Siuru; Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“, August Gailit „Toomas Nipernaadi“, Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“ I osa, Emil Tode „Piiririik“, Andrus Kivirähk, „Mees, kes teadis ussisõnu“, Ervin Õunapuu „Eesti gootika“, Mehis Heinsaar „Esimese eestlase jutustus“, Jaan Tätte „Ristumine peateega“). Eestlase kuvand luules (Juhan Liiv, Kalju Lepik, Hando Runnel, Paul-Eerik Rummo, Kivisildnik, fs, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin).

Mälu- ja traumakirjandus. Teine maailmasõda ja selle järelmõjud, nõukogude okupatsioon (nt Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“, Heino Kiik „Maria Siberimaal“). Eestlane paguluses (August Gailit „Üle rahutu vee“, Helga Nõu „Tiiger, tiiger“, Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“). Memuaarid, omaeluloolisus ajaloo taustal (Andrei Hvostov „Sillamäe passioon“,). Trauma- ja haiguskogemus luules (Ene Mihkelson, fs, Tõnis Vilu, Carolina Pihelgas).

Kollektiivsete identiteetide kajastusi kirjanduses. Kirjaniku identiteet ja positsioon Eesti ühiskonnas. Sotsialistliku realismi kaanon (Juhan Smuuli poeemid). Kuldsed kuuekümnendad ja luuleuuendus (Artur Alliksaar, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Hando Runnel, Jüri Üdi). Murdekeelne kirjandus (Kauksi Ülle, Aapo Ilves, Merca). Baltisaksa kirjandus. Eestivene kirjandus (Andrei Ivanov, Sveta Grigorjeva). Subkultuurilised identiteedid. Põlvkondlik identiteet ja kirjandusrühmitused (NAK, Erakkond, Värske Rõhu põlvkond). Sooline identiteet (Triin Soomets, Maarja Kangro, Kristiina Ehin, Jim Ashilevi).

Loodus ja keskkond identiteedi kujundajana. Paigaidentiteet minevikus ja tänapäeval, eestlase muutunud elukeskkond (Juhan Smuul „Muhu monoloogid“, Valdur Mikita „Kukeseene kuulamise kunst“). Looduslüürika (Juhan Liiv, Ernst Enno, Carolina Pihelgas, Andrus Kasemaa). Kliimakriisi väljendusi (Hasso Krull, Maarja Pärtna). Kodupaigakirjandus (õppija sünni- või elupaiga kirjaniku looming). Eestlane võõrsil, reisikiri (Minu-sarja raamatud).

Mõisted: identiteet, kirjanduskaanon, murdeluule, mälukirjandus, pagulaskirjandus, punkluule, rahvuskirjandus, reisikiri, räppluule, subkultuur, sümbol, traumakirjandus.

IV kursus „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses I”

Kursuse „**Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses I”** käigus saab õppija ettekujutuse maailmakultuuri kui terviku arengust, mis avaldub paljude Euroopa rahvuskirjanduste mitmekesisuses. Kursus hõlmab ajavahemikku antiigist romantismini.

Kursus toetab õppija kultuuriteadvuse ja süsteemsemate kirjandusteadmiste kujunemist. See on kirjandusloo kursus, mis on üles ehitatud kronoloogilisel põhimõttel. Kõiki ajastuid ei käsitleta võrdse põhjalikkusega. Selle valib õpetaja, millistele teostele, žanritele, vooludele ja ajastutele rohkem keskenduda. Kursus arendab oskust mõista kirjandusteost mingi ajastu, voolu või žanri kontekstis. Oluliseks oskuseks on märgata tunnuseid, poeetilisi väljendusvahendeid ja leida infot, mille alusel tekste analüüsida ja tõlgendada.

Kursusel õpitu aitab näha põhjuslikke seoseid ajaloolise kultuurisituatsiooni ja sellel ajal sündinud loomingu vahel. Õppijal on kergem mõista kirjandusvoolude tekkepõhjusi, erinevusi ja arengut, kui need on esitatud kronoloogilises järgnevuses ja võimaldavad omavahelist võrdlemist. Teoste käsitlemine kirjandusloolises järgnevuses võimaldab õppijal paremini tajuda kirjandust protsessina, mitte üksikute kirjandusteoste jadana. Ajaloolisi kirjandužanre tänapäevaste näidetega kõrvutades saab leida põnevaid seoseid.

Õpitulemused

Õppija:

1. loeb läbi vähemalt kolm tervikteost, analüüsib ja tõlgendab loetud teoseid nii ühisaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes, jagab oma lugemiskogemusi;
2. selgitab kirjandusperioodide ajalist järgnevust antiikkirjandusest romantismini ning nende seost ajaloo- ja kultuurikontekstiga;
3. leiab kirjandusteosest ajastule või voolule iseloomuliku mõtteviisi ja väärtushinnangute kajastusi;

4. eristab tekstinäidete põhjal eri žanre ja kujutamisviise, võrdleb vähemalt kahe teose sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust;
5. kommenteerib loetud tekstikatkendeid ja tervikteoseid nii suuliselt kui ka kirjalikult, arutleb erinevate seisukohtade, peamiste teemade ja probleemide üle;
6. analüüsib ja hindab luule-, proosa- ja draamateoste poeetikat, väljendusvahendite mitmekesisust ja tähendust;
7. kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Õppesisu

Kirjandusloo peajooni ja põhinähtusi. Kirjandusperioodide ja -voolude kujunemine ning muutumine antiigist kuni romantismini. Žanri olemus, žanrite kujunemine ja muutumine. Kirjanduszanrite vormi- ja sisutunnused. Eepika, lüürika ja dramaatika arenguid kirjandusloos. Näiteid erinevatest ajastutest ja vooludest, eesti ja maailmakirjandusest. Kirjanduse seosed ühiskondlike, kultuuriliste ja ajalooliste muutustega.

Dramaatika. Tragöödia ja komöödia teke ja areng. Antiiktragöödia, keskaegne liturgiline draama, renessansiaegne draama, *commedia dell'arte*, romantiline draama, psühholoogiline draama (nt Sophokles William Shakespeare, Molière, Johann Wolfgang Goethe, Lydia Koidula).

Lüürika ja lüroeepika. Luulevormide ja -žanrite teke ja areng. Ood, hümn, epigramm, valm, ballaad, poeem, sonett (Sappho, Dante Alighieri, Francesco Petrarca, William Shakespeare, William Blake, Aleksandr Puškin, George Gordon Byron, Kristjan Jaak Peterson, Lydia Koidula). Luulet eri rahvastelt.

Eepika. Eepos antiigis, keskajal ja romantismis. Novelli teke ja areng (Giovanni Boccaccio, Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant). Romaani teke ja areng (Cervantes). Valgustuskirjandus. Filosoofiline ja satiiriline proosa (Voltaire, Daniel Defoe). Valgustuskirjandus Eestis. Romantismi kujunemine ja tunnused. Romantiline romaan (Walter Scott, Alexandre Dumas, Mérimée). Värssromaan

(Aleksandr Puškin). Kirjanduslikud väikevormid: miniatuur, aforism (Baltasar Gracián).

Mõisted: aforism, ballaad, draama, dramaatika, eepika, eepos, epigramm, hümn, jutustus, kirjandusvool, klassitsism, komöödia, luule, lüürika, lüroeepika, miniatuur, novell, poeem, proosa, realism, romaan, romantism, rüütliromaan, satiir, sonett, žanr, tragöödia, valm, värssromaan.

V kursus „Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses II”

Kursuse **„Ajastud, voolud ja žanrid kirjanduses II”** käigus saab õppija ettekujutuse maailmakultuuri kui terviku arengust, mis avaldub paljude Euroopa rahvuskirjanduste mitmekesisuses. Kursus hõlmab ajavahemikku realismist postmodernismini.

Kursus toetab õppija kultuuriteadvuse ja süsteemsemate kirjandusteadmiste kujunemist. See on kirjandusloo kursus, mis on üles ehitatud kronoloogilisel põhimõttel. Kõiki ajastuid ei käsitleta võrdse põhjalikkusega. Selle valib õpetaja, millistele teostele, žanritele, vooludele ja ajastutele rohkem keskenduda. Kursus arendab oskust mõista kirjandusteost mingi ajastu, voolu või žanri kontekstis. Oluliseks oskuseks on märgata tunnuseid, poeetilisi väljendusvahendeid ja leida infot, mille alusel tekste analüüsida ja tõlgendada.

Kursusel õpitu aitab näha põhjuslikke seoseid ajaloolise kultuurisituatsiooni ja sellel ajal sündinud loomingu vahel. Õppijal on kergem mõista kirjandusvoolude tekkepõhjusi, erinevusi ja arengut, kui need on esitatud kronoloogilises järgnevuses ja võimaldavad omavahelist võrdlemist. Teoste käsitlemine kirjandusloolises järgnevuses võimaldab õppijal paremini tajuda kirjandust protsessina, mitte üksikute kirjandusteoste jadana. Ajaloolisi kirjandusžanre tänapäevaste näidetega kõrvutades saab leida põnevaid seoseid.

Õpitulemused

Õppija:

1. loeb läbi vähemalt kolm tervikteost, analüüsib ja tõlgendab loetud teoseid nii ühisaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes, jagab oma lugemiskogemusi;
2. selgitab kirjandusperioodide ajalist järgnevust realismist kuni 21. sajandi kirjanduseni ning nende seost ajaloo- ja kultuurikontekstiga;
3. leiab kirjandusteosest ajastule või voolule iseloomuliku mõtteviisi ja väärtushinnangute kajastusi;
4. eristab tekstinäidete põhjal eri žanre ja kujutamisviise, võrdleb vähemalt kahe teose sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust;
5. kommenteerib loetud tekstikatkendeid ja tervikteoseid nii suuliselt kui ka kirjalikult, arutleb erinevate seisukohtade, peamiste teemade ja probleemide üle;
6. analüüsib ja hindab luule-, proosa- ja draamateoste poeetikat, väljendusvahendite mitmekesisust ja tähendust;
7. kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Õppesisu

Kirjandusloo peajooni ja põhinähtusi. Kirjandusperioodide ja -voolude kujunemine ning muutumine realismist kuni postmodernismini, 19. sajandi II poolest kuni 21. sajandi alguseni. Kirjandusteose seosed ajastu kultuuri ja ajalooga, kirjandužanrite vormi- ja sisutunnused. Eesti kirjandus maailmakirjanduse kontekstis.

Realismi kujunemine ja tunnused maailmakirjanduses (Honore de Balzac, Gustave, Anton Tšehhov, Knut Hamsun). Realismi edasiarendused. Naturalism (Émile Zola). Estetism (Oscar Wilde). Realismi kujunemine ja eripära eesti kirjanduses (Eduard Vilde, August Kitzberg, Juhan Liiv). Realistlik romaan (Anton Hansen Tammsaare, Gert Helbemäe, Mats Traat).

Modernistlikud suundumused luules. Sümbolism (Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, Emily Elizabeth Dickinson). Uusromantiline sümbolism (Aleksandr Blok,

Eino Leino). Avangardistlik luule (futurism, ekspressionism, dadaism, sürrealism, imažism; Vladimir Majakovski, Anna Ahmatova, Federico García Lorca, William Carlos Williams, Ezra Pound). Maailmaluule pärast II maailmasõda (Pablo Neruda, Sylvia Plath, Wisława Szymborska). Biitnikud (Charles Bukowski).

Eesti luule alates 20. sajandist. Kirjanduslikud liikumised ja rühmitused: Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Arbujad (Gustav Suits, Marie Under, Henrik Visnapuu, Betti Alver). Avangardistlik luule (sümbolism, ekspressionism, futurism, sürrealism; Ernst Enno, Erni Hiir, Johannes Vares-Barbarus, Ilmar Laaban, Andres Ehin). Pagulasluule (Bernard Kangro, Kalju Lepik, Ivar Grünthal, Karl Ristikivi). Luuleuuendus, kassetipõlvkond ja selle järellaine (Jaan Kross, Ain Kaalep, Artur Alliksaar, Paul-Eerik Rummo, Jaan Kaplinski, Hando Runnel, Viivi Luik, Jüri Üdi). Seisakuaja luule (Juhan Viiding, Toomas Liiv,Doris Kareva, Andres Ehin). Luule siirdeajastul ja sajandivahetusel (Indrek Hirv, Hasso Krull, Kivisildnik, Elo Viiding, Triin Soomets). Nüüdisluule (fs, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Kalju Kruusa, Sveta Grigorjeva, Eda Ahi, Tõnis Vilu).

Modernistliku draama kujunemine ja tunnused. Psühholoogiline draama (Henrik Ibsen, Anton Tšehhov). Sümbolistlik draama (Maurice Maeterlinck). Eepiline teater (Berthold Brecht). Absurdidraama (Samuel Beckett, Eugène Ionesco). Sotsiaalpsühholoogiline draama (Tennessee Williams, Edward Albee). Draama postmodernismi ajajärgul (Tom Stoppard). 20. sajandi eesti draama (August Kitzberg, Eduard Vilde, Oskar Luts, Anton Hansen Tammsaare, Andrus Kivirähk, Jaan Tätte). Postmodernistlik draama (Urmas Vadi, Siim Nurklik). Dramaturgia nüüdisteatris (Merle Karusoo, Tiit Ojasoo ja Ene-Liis Semper, Peeter Jalakas).

Modernistlikud suundumused proosas. Süvapsühholoogiline romaan (Virginia Woolf, William Faulkner). Kadunud põlvkond ja sõjaromaan (Ernest Hemingway, Erich Maria Remarque, F. Scott Fitzgerald). Eksistentsialism (Franz Kafka, Albert Camus). Idamaiste usundite mõjud kirjanduses (Jerome David Salinger). Biitkirjandus (William S. Burroughs „Alasti lõunasöök") Postmodernistlik romaan (Kurt Vonnegut, Umberto Eco, Milan Kundera). Lühiproosa (Jorge Luis Borges). Eesti proosakirjandus. Kujunemisromaan (nt August Gailit). Ajalooline romaan (Jaan Kross, Meelis Friedenthal). Postmodernism eesti proosas (Mati Unt, Nikolai

Baturin). Novelližanri areng (Jaan Oks, Friedebert Tuglas, Peet Vallak, Arvo Valton, Ervin Õunapuu, Mehis Heinsaar, Martin Algus, Mait Vaik). Nüüdisproosa arenguid. Omaeluloolisus (Tõnu Õnnepalu, Mudlum).

Mõisted:

(I) aforism, ballaad, draama, dramaatika, eepika, eepos, epigramm, hümn, jutustus, kirjandusvool, klassitsism, komöödia, luule, lüürika, lüroeepika, miniatuur, novell, poeem, proosa, realism, romaan, romantism, rüütliromaan, satiir, sonett, žanr, tragöödia, valm, värssromaan

(II) absurdidraama, ajalooline romaan, avangard, dadaism, eksistentsialism, ekspressionism, estetism, futurism, imažism, impressionism, kassetipõlvkond, kujunemisromaan, modernism, oma elulooline romaan, postmodernism, (süva)psühholoogiline romaan, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

VI kursus „Kirjandus ja ühiskond“

Kursus „**Kirjandus ja ühiskond**“ võimaldab õppijal kirjanduse kaudu paremini mõista ümbritsevat maailma, inimese ja ühiskonna suhteid, aga ka kirjanduse laiemat ühiskondlikku tähendust ja olulisust maailmas toimuvate muutuste märkamisel, teadvustamisel, mõtestamisel ja kujundamisel. Kursus, mis hõlmab olulisi kirjandus- ja mõttevoole ning ühiskonna ja kultuuriga seotud praktikaid, põhineb peamiselt 20. ja 21. sajandi kirjandusel, sest ühiskondlikud muutused on olnud neil ajajärkudel kõige suuremad ning nende tähtsus murranguline. Kursus võimaldab kirjanduse kaudu analüüsida nii mineviku kui ka tänapäeva ühiskonna probleeme. Kursusel rakendatakse kontsentrilist teemaõpet ning eesti ja maailmakirjanduse võrdlevat käsitlemist.

Õpitulemused

Õppija:

1. loeb läbi vähemalt kolm proosa- või draamateost ja ühe eesti autori luulekogu, analüüsib ja tõlgendab loetud teoseid nii ühisaruteludes kui ka individuaalses tekstiloomes;
2. arutleb kirjanduse ja ühiskonna omavaheliste suhete üle, nimetab kirjandusteose loomet ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid ja toob nende kohta näiteid;
3. iseloomustab põhjalikumalt vähemalt kahe autori loomingut, määrab nende teoste koha ajastus, voolus või rahvuskirjanduses;
4. toob loetud teosele või tekstikatkendile tuginedes näiteid ajastu ja inimese kujutamisest, arutleb teoses käsitletud ühiskondlike probleemide ja väärtuste üle;
5. analüüsib kirjandusteost mõne 20. või 21. sajandi mõtte- või kirjandusvoolu kontekstis, leiab tekstist iseloomulikke tunnuseid ja näiteid;
6. eristab tekstinäidete põhjal eri žanre ja kujutamisviise, võrdleb vähemalt kahe teose sisu, väljenduslaadi ja ülesehitust;

7. kasutab tekstianalüüsis õigesti kirjanduse põhimõisteid ja laiendab kirjandustekstidele tuginedes oma sõnavara.

Õppesisu

Kirjanduse positsioon ja funktsioon ühiskonnas. Kirjanduslikud institutsioonid. Kirjandusväljaanded (nt Keel ja Kirjandus, Looming, Vikerkaar, Värske Rõhk, Sirp). Kirjandusteadus ja -kriitika. Kirjanduse avaldumine avalikus ruumis ja meedias. Kirjaniku staatus ja selle muutumine. Esseistika kirjanduse rollist ühiskonnas (nt „Kius olla julge“ I ja II). Kirjandussaated teles ja raadios. Kirjandusfestivalid ja -üritused (Prima Vista, HeadRead, Kirjandustänava festival, luuleprõmm). Kirjandusauhinnad (Maarja Kangro „Minu auhinnad“).

Kirjandus mõttevoolude mõjuväljas. Psühhoanalüüsi mõju kirjandusele (teadvuse vool, sürrealism, Kafka „Protsess“, Virginia Woolf „Tuletorni juurde“). Eksistenstialism (Sartre Albert Camus „Võõras“, Mati Unt „Sügisball“). Absurdidraama ja -teater (Eugène Ionesco „Ninasarvik“). Feminism ja naisvaatepunkt kirjanduses (Doris Lessing „Hea naabri päevik“, Maarja Kangro ja Lilli Luugi novellid, Eia Uus „Tüdrukune“). Postkolonialistlik mõtteviis kirjanduses (Hanif Kureishi „Äärelinna Buddha“, Arundhati Roy „Väikeste Asjade Jumal“, Emil Tode „Piiririik“. Ökokriitiline vaade kirjanduses (Valdur Mikita „Eesti looduse kannatuste aastad“). Postmodernism kirjanduses (Kiwa „Kummiliimiallikad“).

Poliitilise tegelikkuse mõju kirjandusele. Kirjandus ja ideoloogia. Kirjandus totalitaarsetes ja demokraatlikes ühiskondades. Autori positsioon ühiskonnas. Nõukogudeaegne kirjandus, sotsialistlik realism (Juhan Smuul). Dissidentlus, keelatud ja tõrjutud autorid (nt Anna Ahmatova, Aleksandr Solženitsõn, Leida Kibuvits, Johnny B. Isotamm). Tsensuuri haare, keelatud raamatud ja käsikirjad (Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“). Kirjandusteoste varjatud sõnumid, alltekst. Mälestuslik pagulasproosa ja -luule (Arved Viirlaid „Ristideta hauad“, Bernard Kangro „Jäälätted“). Keelatud teemad, nt rahvuslus (Hando Runneli luule), okupatsioon ja küüditamine (Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“), religioon (Ain Kalmus „Juudas“). Ajalookirjanduse uued suundumused (Kai Aareleid „Linnade põletamine“).

Kirjandus ühiskondlike protsesside peegeldajana. Võimu ja vaimu probleemistik kirjanduses. Inimese valikud ja positsioon poliitiliste muutuste keerises (Günter Grass „Plekktrumm“, Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“, Vladimir Sorokin „Sinine pekk“, Bernhard Schlink „Ettelugeja“, Arvo Valtoni novellikogu „Mustamäe armastus“, Jaan Kross „Keisri hull“, Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“). Satiiriline ja allegooriline kirjandus (Mihhail Bulgakov „Saatuslikud munad“, Enn Vetemaa „Kalevipoja mälestused“, Tõnis Tootsen „Ahvide pasteet“). (Auto)biograafia ja omaelulooline kirjandus (Mari Tarand „Ajapildi sees“, Mihkel Raud „Musta pori näkku“, Kristiina Ehin „Paleontoloogi päevaraamat“, Mudlum „Mitte ainult minu tädi Ellen“).

Kirjandus võrgustunud ja üleilmastunud kultuuris. Tänapäeva ühiskonna probleemid kirjanduses (nt võõrandumine ja individualism, tarbimiskultuur, kliimakriis, vaimne tervis, kooli- ja perevägivald, seksuaalne identiteet, (Lionel Shriver „Me peame rääkima Kevinist“, José Saramago „Pimedus“, Michel Houellebecq „Serotoniin“, Sass Henno, „Mina olin siin“). Transgressiivne kirjandus (Bret Easton Ellis „Ameerika psühhopaat“, Maarja Kangro „Klaaslaps“). Kirjandus tehnoloogiliste arengute keerises (ühismeedialuule, tviteratuur, hüpertekstid, interdistsiplinaarsus, videoluule). Inimese ja tehnoloogia suhted (Kazuo Ishiguro „Klara ja päike“ ja „Ära lase mul minna“). Kirjandus eri meediumides (arvutimängud, linnaruum, reklaam, muusika). Ühiskonnakriitiline luule (Elo Viiding, Kivisildnik, Triin Soomets, fs, Jürgen Rooste, Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Sveta Grigorjeva). Postdramaatiline ja tehnoloogiline teater.

Kirjandus ja tulevikuühiskonnad. Utoopia ja düstoopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“,George Orwell „1984“, Karl Ristikivi „Imede saar“). Postapokalüptiline kirjandus, katastroofiromaan (Margaret Atwood „Teenijanna lugu“, Armin Kõomägi „Lui Vutoon“, Katrina Kalda „Maa, kus puudel pole varju“, Alternatiivajalugu (nt Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu“) Teadusulme (Isaac Asimov „Asum“).

Mõisted: absurdidraama, ajalooline romaan, allegooria, alltekst, düstoopia, eksistentsialism, feminism, hüpertekst, ideoloogia, interdistsiplinaarsus, iroonia, katastroofiromaan, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, modernism, omaelulooline

kirjandus, postapokalüptiline kirjandus, postkolonialism, postmodernism, päevikukirjandus, psühhoanalüüs, satiir, sotsialistlik realism, teadusulme, teadvuse vool, transgressiivne kirjandus, tsensuur, tviteratuur, utoopia, ökokriitika, ühismeedialuule.